

NGA MATE URUTA

TE RANGI HIROA, M.D.

"Tokotoko tao, kotahi te turanga,
Tokotoko rangi, ka ngaro te kai, ka ngaro te tangata,
Huna iho ra ki roto Ruapokipoki, ki roto Tureikura,
Nga mea a Rehua."

Ko etahi mate e rite ana ki te Turaukawa i waiata ai "He tokotoko tao kotahi te turanga." Ko enei mate me ki, he mate takitahi, ka pa ana ki te tangata kaore e rere atu ki tetahi, kaore e horapa hore. He penei nga rumatiki, nga mate o nga hononga, o te tuara, nga kapo, nga turi me etahi atu. Ko nga mamaetanga me nga tannahatanga kei runga i te tinana o te turoro ake a e kore e rere atu ki te ngau i nga kai-tiaki me nga tangata i haere atu ki te toro i te turoro a i taburi ki te whakatika i tono moenga ai moe ranei i tona taha. Ko enei mate ka kawea ki te takuta, ki te tohunga ranei, kaore he raruraru ki te iwi. Ka he ana, ka tau te heki runga i te tinana o te tangata nona te mate. Ka pohehe te turoro ki te haere ki te tohunga tekateka, ka hoki mai ano tona pohehetanga ki runga ano i a ia. Kati ahakoa no te tangata ano tona mate itemea he mate takitahi ko tatou ko nga whanaunga me nga tangata whai whakaaro ka hiahia tonu kia whakahaere ana mate ki nga whakahaere tika o enei ra a kin kore e hahua mai nga tapu me nga atua Maori, i tika pea i te wa ia Moko ma, hei takuta mo enei ra o te maramatanga. Noreira tatou e whawhai nei ki nga tohunga Maori. Ki te tohe te tangata i nga tohe a Potoru, ka tau te raru ki tona tinanano. Haunga te tangi me te manae mo tera tangata o te iwi Maori ka ngaro atu ki te kopu o te one-one, ko tona mate i haere atu i a ia a kaore e rere atu ki nga morehu a ka whakatauki ake te hunga i mahue, "E taea te aha i te ringa kaha o Aitua." Kati ake mo nga mate takitahi.

Me huri ake ki etahi kupu ano o te waiata nei, "Tokotoko rangi ka ngaro te kai, ka ngaro te tangata." Ka rereke te patu a tenei tokotoko. Kaore i patu takitahi engari i whakangaro tonu atu i te kai me te tangata. Te putanga o te mate riwai e kiia nei he "Paraiti," tere tonu te kii a nga kaumatua. "Ko te tokotoko rangi tenei i waiatatia e to koutou tipuna e Turaukawa." Ka tona atu te riwai ki te whenua, ka kopuratia. Kaore tona kopuratanga e rere atu ki tetahi atu riwai. Ko tona kopuratanga nona ake. He mate kaumatua